

ИМЕНА ГУСЛАРСКИХ ДРУШТАВА, УДРУЖЕЊА И ШКОЛА ГУСАЛА У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ КАО СРЕДСТВО КОНСТРУКЦИЈЕ ИДЕНТИТЕТА^{1,2}

мр Зорана Гуја Дражета

Музиколошки институт

Српске академије наука и уметности, Србија

E-mail: zoranaethno@gmail.com

УДК: 398.8

781.7:780.614

Прегледни научни чланак

Сажетак: Познато је да се идентитети успостављају кроз релацију Ми – Они, што може проузроковати одређену динамику у друштвеним односима, при чему се било која културна група не постаје сама по себи, већ кроз поменути однос с Другим кроз идентификацију припадника и манифестовање њихових идентитета у друштвеној пракси. У овом раду биће анализирани различити културни идентитети изграђени путем гусларских пракси код становника Источног Сарајева и то путем именовања гусларских друштава, удружења и школа гусала. Циљ рада је да се прикаже на који начин су ови идентитети исказани и утврђени путем традиције, симбола, историје и друштвених пракси кроз имена, односно називе поменутих гусларских група у оквиру наведеног подручја.

Кључне ријечи: гусле, гусларска пракса, Источно Сарајево, идентитет(и).

Значајно мјесто у оквиру савремених музичко-фолклорних појава заузима и пјевање уз гусле – распрострањена „жива“, „активна“, „традиционална“ пракса континуираног, али и виталног изражаја (Naumović, 2004; Naumović, 2009; Лајић Михајловић, Ђорђевић Белић, 2019; Гуја, 2017; Guja, 2021; Guja Dražeta, 2024; Гуја Дражета, 2024). Таква пракса се у најширем смислу сагледава као продукт музичке традиције који се развија путем усмених процеса, а укључује факторе попут континуитета, варирања и селекције (Karpeles, 1965; Rihtman, 1969; Dević, 1974). Именовање гусларских друштава, удружења и школа гусала као дио укупне гусларске праксе показало је да и тај начин изражаја може бити културни „производ“, али и културни „произвођач“ (Ristivojević, 2013: 443). С обзиром на то да се и у овом случају гусларске праксе посматрају из „ванмузичког“ угла, у теоријском оквиру истраживања биће кориштени концепти антропологије музике, теорије конструкције идентитета и симболичке географије.

Када се говори о култури уопште и мјесту које у оквиру ње заузима „умјетност стварања уређених односа између тонова“, битно је нагласити да се култура посматра као (не)формално људско понашање које музику чини битним фактором у комуникацијским релацијама у

¹ Студија је резултат рада на истраживању у оквиру НИО Музиколошки Институт САНУ, Београд, који финансира Министарство за науку, технолошки развој и иновације Републике Србије кроз институционално финансирање (бр. 200176).

* Овај текст посвећујем рано преминулом драгом пријатељу и перспективном гуслару Матеји Радовићу (1999–2017), у знак сјећања и велике захвалности.

друштву, при чему музика у култури/музика као култура служи као „средство окупљања и снажног повезивања“ (Ober, 2007: 9; Bleking, 1992: 18; Merriam, 1964). У том смислу, поставља се као важно истражити начине на које људи доживљавају музику, које и какве представе о њој креирају, односно какав је значај који музика има у животима људи, те какав је утицај музике на обликовање заједница и појединаца и њихових различитих нивоа културних идентитета (Ristivojević, 2014: 136–137), што је у овом случају именовање облика јавног дјеловања гуслара у Источно Сарајеву. Од музике која жели да буде употријебљена и њене културне симболике зависи добијена социокултурна другост остварена путем такве комуникације (Жикић, Миленковић, 2018). Иако изражено кроз профил претежно солистичке музичко-поетске форме, пјевање уз гусле као дио укупне гусларске праксе може се третирати и као израз појединца, али и „глас“ колектива – однос индивидуе и друштва, колективног памћења у контексту развијања (културног) идентитета једне заједнице (Сувајџић, 2019), гдје друштвени идентитет обухвата и колективни и друштвени идентитет (Jenkins, 2001). С друге стране, било која музичко-фолклорна форма јесте рефлексција односа идентитета ствараоца-преносиоца и музичке традиције сагледане на начин колективног културног идентитета у којој сваки од њених облика у себи садржи трагове прошлости (Лајић Михајловић, 2007: 139, 151). Конструкција етничког, регионалног и локалног идентитета, односно друштвених идентитета примјетна је путем односа Ја – Други и Ми – Они, тачније испољавањем идентификације у друштвеној пракси укључујући, такође, и индивидуални ниво идентификације који се може разликовати од оног „од горе“ (Прелић, 2008: 25; Nedeljković, 2007: 23, 28). Појам симболичке географије у овом истраживању подразумева начин на који припадници одређене заједнице поимају сопствени географски простор, а самим тим врше самопредстављање и самоспознају у односу према Другима (Živković, 2001: 73–79). То је, у овом случају, јасно видљиво управо кроз називе гусларских заједница и симболичко „омеђивање“ простора.

Данашњи Град Источно Сарајево је једини град у Републици Српској који обухвата више општина – Источно Ново Сарајево, Источна Илица, Источно Стари Град, Трново, Пале и Соколац, чије је стварање „новог“ града слиједило многе процесе његовог политичког, институционалног, економског, друштвеног и културног развоја (Дражета, 2022а; Лукић Тановић, 2023; Гуја Дражета, 2024). Управо у паралелним процесима миграција, просторних и друштвених карактеристика урбанизације која су се десила након завршетка рата, подручје данашњег Града Источног Сарајева другачије је регионално именовано. Град Источно Сарајево, тачније регија Источно Сарајево постала је еквивалент тзв. Сарајевско-романијској регији као области да би се показала ослоњеност Романије на област Сарајевског поља и Града Сарајева уопште, што је у току рата 1993. године пребачено као ослонац

Романије на Град Српско Сарајево и дијелове Сарајевског поља под српском контролом (Филиповић, 1950; Mutabdžija, 2016; Кнежевић, 2016; Дражета, 2022а; Дражета, 2022б; Лукић Тановић, 2023). Поменута сарајевско-романијска област заједно са Градом обухвата(ла) предратно периферно подручје Града Сарајева (Mutabdžija, 2018: 138; Mutabdžija, 2016: 299; Дражета, 2021: 110–111) па је тиме непрецизно коципирана као (мезо)регионална јединица која се са шире перспективе може подвести под области средње и источне Босне, тачније централноисточне или средњоисточне Босне (Дражета, 2022а; Гуја Дражета, Дражета, 2024). У овом раду, Источно Сарајево је означено у ширем смислу као истоимена регија која подразумеива поменутих шест општина Града Источног Сарајева и општине Хан Пијесак, Рогатица, Вишеград и Рудо (Лукић Тановић, 2023: 19–21). Овој „омеђеној“ области иде у прилог управо и „концентрисаност“ и „гравитација“ гусларских друштава, удружења и школа гусала са ових општина управо на шире подручје Града чије се „распростирање“ у већини преклапа и са (приједлогом) етнокореолошких регија Републике Српске по општинама (Крман, 2021).

Тренутно активна гусларска друштва у анализираној регији су „Филип Вишњић“ Источно Сарајево, „Старина Новак“ Пале, „Романија“ Соколац, „Гаврило Принцип“ Источни Стари Град, „Вожд Карађорђе“ Вишеград, „Раде Јамина“ Вишеград, удружење гуслара и пјевача завичајне пјесме „Срђан Кнежевић“ Источно Сарајево, гусларско удружење и школа „Св. Петар Дабробосански“ Пале и удружење за чување српске културе и традиције „Источник“ Источно Сарајево – школа гусала. Овдје не говоримо о квалитету, кванитету, стручности, „старини“, броју и структури челника и чланова друштва, већ је примарно посматрање из угла назива поменутих гусларских група у оквиру наведеног подручја као средства конструкције и испољавања идентитета. На први поглед видљиво је да се употребљавају имена народних хероја, ратних команданата, војсковођа, устаника, „нових“ народних хероја као модела за узор (Антонијевић, 2007а, 2007б) или имена гуслара и свештених лица који нису „родом“ са ових крајева, али су кроз своје дјеловање оставили велики траг на ширем подручју Романије, односно Источног Сарајева.

Први од њих јесте бард из свијета гусларства и најчешћи симбол српске гусларске традиције – Филип Вишњић (1767–1834). Иако је неведено да историографски приступ није неопходан и важан у оваквој анализи, сматрам да је ипак битно нагласити апропо општег гусларског институционалног развоја да је прва гусларска секција³ при Дому културе „Враца-Миљевићи“ основана 1963. године, односно прво

³ Овдје не спомињемо прву Утакмицу гусала одржану у Сарајеву 1925. године из разлога што није ријеч о именовању друштва, удружења који су били организатори или учесници на том догађају у тадашњој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

гусларско друштво на подручју бивше Југославије настало у Сарајеву 1964. године и носи(ло) име управо по Филипу Вишњићу које је активно и данас, али у Источном Сарајеву (Тодоровић, 2001; Лајић Милајловић, 2016: 382–383; Лајић Михајловић, 2011: 186–188; Гуја, 2021: 83). „Филиповци“, како су од миља звани чланови друштва, и данас са поносом али и сјетом говоре о значају једног оваквог друштва које има свој континуитет до данас и из кога су „израсли“ неки од највећих гуслара данашњице. Међутим, Вишњић, као комплексан народни умјетник, ствараоц различитих поетских и музичких израза и најпознатији гуслар уопште са својом „хероизираном биографијом“ (Лајић Михајловић, 2014; 2018; Ђорђевић Белић, 2017: 42–49) омогућио је „кров“ за све „народе и народности“ који су осјећали Вишњића и друштво као једну цјелину за вријеме социјалистичке Југославије. С друге стране, Вишњић је заједно са (Ђорђе Петровићем) Карађорђе (1768–1817) представљен као „племенита међа измеђ“ Босне и измеђ Србије“, остваривши тако „српско јединство“ и повезивање са „матитом“, што се може протумачити и као политичка комуникација са значењима и симболима насталим из српске народне, тј. сељачке културе (Наумовић, 2009: 87–88, 108). Национални доајен, историјски догађаји, стварање и извођење пјесама као и визуелна рецепција и презентација допринијели су формирању симболичке фигуре гуслара која све то обједињује у лику и дјелу Филипа Вишњића.⁴ Осим тога, овај процес обухвата и именовање школа, улица, различитих институција која се баве културом и гусларских друштава управо по Вишњићу и другим „епским јунацима“ (Ђорђевић Белић, 2017; Добричанин, 2004) како у Републици Србији, тако и у Републици Српској и Црној Гори, док су за креирање представа о гуслару као националном пјевачу послужиле (ритуализоване) комеморативне праксе и употреба гусала/гуслара као националних симбола (Ђорђевић Белић, 2017: 281–282).

Код помена Романије као једне историјско-географске области, најчешћа идентификација јесте хајдук Старина Новак (1530–1601) који је по предању хајдуковао по скровитој гори Романији. Примјетно је његовање сјећања на Новака као „репрезента“ хајдучије („врат ломити, по гори ходити, по хајдуци, по лошу занату, а под старост, кад му није време“)⁵ у његовом тадашњем руралном, патријархалном окружењу и заједници на Романији кроз примјену друштвеног модела и обзаца хајдучке етике (Лучић-Тодосић, 2017: 113–114). Управо је он послужио као симбол за истоимено гусларско друштво са Пала које носи име по

⁴ Бард Филипа Вишњића је у савременом контексту употријебљен и као дио комуникације на интернету кроз нпр. твитер налог „Филип Вишњић“ који у епском десетерцу саопштава и прави пародије на дневнополитичке догађаје (Трубарац Матић, 2018: 109–111) или кроз мимове гдје је Вишњић приказан кроз однос војник – хроничар или као „естрадни умјетник“ (Guja Dražeta, 2024: 1224).

⁵ Карацић, Вук (прир. Бошко Сувајчић) 2021: 458.

њему, гдје се Пале као мјесто и општина, поред Сокоца, везују за симболичку раван и перцепцију Романије. Иако не једини,⁶ али далеко најпознатији хајдук издваја се Новак, како кроз наративе, (стиховане) приче које припадају претежно јуначким епским пјесама и неколико примјера приповиједних пјесама (Клеут, 1988: 105), тако и кроз популарност „књига за народ“ из домена усмене епике кроз (пре)штампа(ва)ње пјесама и посебних едиција укључујући и пјесме о Старини Новаку (Ђорђевић Белић, 2017: 105). Осим прича и пјесама, на подручју Романије примјетни су и многи називи везани за његово име као што су Новаково врело (хидроними антропонимијског постања), Новакова њива (пољопривредни термини у топонимији) и Новакова пећина (термини за култна и освештана мјеста у функцији регенса, односно географски термини), (Кнежевић, 2016: 109, 111, 132, 143).

Када говоримо о Романији, у именовању гусларских друштава, удружења и школа гусала издваја се поменути локални и регионални идентитет назначен као „хајдучка гора Романија“ и паралела са животом и људима ове опјеване планине. Географски смјештена у подножју планине, општина Соколац и у свом јавном представљању истиче да је „срце Романије“ што се показало и у наративима везаним за гусларство и препознатљиву „епску средину“. Такође, ослоњеност Романије као шире области и Гласинца као микрорегије на идентитет Сокоца се приказало као „природно“ и „неопходно“, те за мјесто једног од два регионална сабора гусала Републике Српске изабран управо Соколац и гусларско друштво „Романија“ као представници романијске ревије/сабора. Романијски стил, односно начин извођења пјевања уз гусле (био) је један од препознатљивих регионалних карактеристика гуслара не само са „централног“, „главног“ романијског мелоса Сокоца већ и шире области (Guja, 2021), што је још један од идентификацијских процеса на више нивоа.

Наглашавање херојства и јединства огледа се кроз везу са Првим српским устанком и Карађорђевим ослобођењем Босне од „турске власти“, „Турака Османлија“. Кроз различите борбе, офанзиве, увјерења и идеологије показало се да „ријека Дрина није препрека нити граница за српске устанике“ што се показало као присутно и данас кроз симболичку везу свих Срба са обје стране Дрине. Иако не постоје потврђени историјски извори који повезују Карађорђа са манастиром Добруном, постављање споменика и одржавање комеморативних догађаја истичу интеграцију између вође Првог српског устанка и овог мјеста, те се тако „моделовање истине према традицијом утврђеним обрасцима“ дешава независно од тога да ли у већој или мањој мјери садржај усмене народне традиције одговара историјској истини (Антонијевић, 2007а: 78). То се показало и код примјера Старине Новака, али и код именовања гусларског друштва „Вожд Карађорђе“ из Вишеграда. Осим имена, ово

⁶ Петар Гранзов, Илија Мирисављевић и Јово Јаковљевић (Кнежевић, 2016; Филиповић, 1940).

друштво своје концертне активности често прилагођава значајним датумима везаним за поменуте догађаје који се одржавају или у Вишеграду или „на лицу мјеста“ у Добруну. Додатна повезница јесте и празник Сретење, који се у Републици Србији од 2002. године обиљежава као „Дан државности у знак сјећања на Први српски устанак и Сретењски устав“, док је Сретење по први пут ове године заједнички прослављено у Бања Луци⁷ као празник Српске и Србије.⁸

Још једна историјска личност послужила је као мотив за име још једног гусларског друштва на подручју Источног Сарајева, а то је Гаврило Принцип (1895–1918). Принцип је значајна личност у историји српског и југословенског идентитета, посебно у контексту борбе за слободу и национално уједињење. Гусларско друштво из Источног Старог Града не случајно носи име по Принципу, желећи да допринесу општем културном наслеђу и сјећању на Гаврила Принципа, истичући његов значај у српској историји и култури. Општине Источно Стари Град и Стари Град се у суштини исто називају и дијеле историјске и географске везе, али функционишу као засебне административне јединице у оквиру Републике Српске, односно Федерације Босне и Херцеговине. С друге стране, кроз именовање овог гусларског друштва ствара се веза и упућеност „рубних“ дијелова града на сам Стари Град као дијела урбане⁹ средине којој се поцртава и аспект симболичке географије у оквиру просторног односа према граници (Дражета, 2021: 264, 301–302, 406). Такође, градски парк „Гаврило Принцип“ или Принципов парк у општини Источно Ново Сарајево отворен је на Видовдан 2014. године поводом стогодишњице Великог рата гдје централно мјесто заузима Принципова биста која (симболички) гледа на Сарајево, док је заједнички пројекат Владе Србије и Републике Српске био постављање идентичне бисте у Парк Гаврила Принципа (дотадашњи Финансијски парк) у Београду у општини Савски венац. Подигнут је и свечано отворен на Видован 2015. године, а споменик је поклон Републике Српске Србији и српском народу, што представља још једну идентификацију и повезницу Срба на етничкој равни.

Раде Јамина – Херцеговац, Невесињац по рођењу, кога су пословни путеви довели у Сарајево гдје ту остаје „сједињен“ и кроз рад и дјеловање у „Вишњићу“ још од 1964. године, када је био и предсједник друштва у четири мандата (Тодоровић, 2001: 168). Оставио је велики траг првенствено као извођач, али и руководиоца и организатора

⁷ <https://rts.rs/vesti/politika/5651070/republika-srpska-srbija-zajedno-sretenje-akademija-banjaluka.html>

⁸ О проблематици овог празника и употреби традиције видјети у (Naumović, 2004; Milošević, 2012; Ивановић-Баришић, 2014; Kovač, 2021; Станковић, Шево, 2023).

⁹ У чијој се непосредној близини и десио Принципов напад на аустроугарског престолонаследника, тачније код Принциповог, односно данас Латинског моста.

културног живота Сарајева и шире. Чак је и свој „мелос“ не/свјесно прилагодио поднебљу у којем је живио и радио да су многи помишљали да је „домаћи извођач“. Снимио је и испјевао многе епске класике, али је своју пажњу усмјеравао и на локалне приче и пјесме попут „Устанка на Романији“ за вријеме СФРЈ, а касније се током деведесетих истакао у „ратном фолклору“¹⁰ кроз пјесме на аудио-касетама у помен браниоцима Илиће и другим борцима војске Републике Српске. Управо је Раде као такав послужио као вишезначни симбол истоименог вишегардског гусларског друштва, огледајући се у истинској привржености гулама, прилагођавању новом терену и условима живота. Та је паралела видљива и кроз групу људи, оснивача „Раде Јамине“ који су током и након ратних збивања избјегли из Сарајева и околине и настанили се у Вишеграду носећи са собом гусларску праксу и симболичко повезивање са угашеним огњиштем.

У односу на народне хероје из времена социјализма, у имену друштва/удружења своје мјесто нашао је Срђан Кнежевић (1958–1998), командант јединице „Бели вукови“ Војске Републике Српске и бивши замјеник начелника Центра јавне безбједности тадашњег Српског Сарајева. Његова улога у идентитетском смислу може се посматрати кроз аспекте симбола борбе и отпора, народну традицију и гусле као дио колективног памћења, (епских) прича и херојских подвига, али и кроз жртву с обзиром на околности његовог убиства. Осим тога, његово име данас носи и удружење гуслара и пјевача завичајне пјесме „Срђан Кнежевић“ Источно Сарајево, дијела Источног Сарајева одакле је и сам Кнежевић. О његовом убиству али и животу и херојској борби спјеване су и гусларске пјесме, чиме је и кроз удружење и саме пјесме симболички постао дио тог наратива и тако „живи“ даље. Кнежевићева биста се налази у Парку великана у Источном Сарајеву,¹¹ а у оквиру спортско-рекреативног центра „Тврдињи“¹² у општини Источно Ново

¹⁰ Овдје се под ратним фолклором подразумевају пјесме које описују догађаје, битке и појединце из рата 1992–1995. године и посљератног периода (Трубарац Матић, 2018; Големовић, 2008; Кнежевић, 2012; Кнежевић, 2013; Летић, 2012; Поповић, 2012; Радовић, 2012; Гуја Дражета, 2025)

¹¹ Парк великана је новоизграђени парк на територији општине Источно Ново Сарајево, а трећи парк у урбаној градској зони Источног Сарајева. Свечано је отворен 14. новембра 2020. У њему се налази десет биста „заслужним појединцима који су у историји сарајевских Срба оставили значајан траг“, док је остављена могућност за накнадно подизање још спомен бисти. Међу њима су Алекса Шантић, др Миодраг Лазић, Јован Дучић, патријарх српски Павле, Свети Петар Дабробосански (Сарајевски), Свети Сава, Срђан Кнежевић, Стака Скендерова, Стеван Попов у војвода Степа Степановић (<https://opstinains.net/parkvelikana/>).

¹²

<https://opstinains.net/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5-%D1%99%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D1%88%D0%B5->

Сарајево смјештен је комплекс „Бели Вук“ – меморијални и рекреативни центар посвећен Срђану Кнежевићу, чиме се исказује локални и национални значај. Кроз поменуто удружење и сјећање на његову улогу у рату, он се поставља као фигура српског отпора и борбе за очување идентитета у тешким временима.

Свештенотученик и митрополит захумско-херцеговачки и митрополит дабробосански Свети Петар Дабробосански (свјетовно Јован Зимоњић, 1903–1941) један је од културних и духовних задужинара овога краја који је међу народом веома цијењен и поштован, чија се биста такође налази у Парку великана, а по коме једно од удружења и школа гуслара носи име. Свети Петар Дабробосански бива међу кључним фигурама српске историје у Сарајеву и Босни и Херцеговини, његов живот и мучеништво означавају отпор српског народа, борбу за очување православља и културног идентитета у једном од најизазовнијих периода XX вијека. С тога, гусларско удружење и школа „Св. Петар Дабробосански“ са Пала носи име по њему, што је на симболичкој равни заправо паралела са Палама као „пријестоницом“¹³, знаком отпора и политичког организовања, стратешки и историски значајног мјеста у настајању Републике Српске и стварању Источног Сарајева у цјелини.¹⁴

Посљедње, уједно и најмлађе удружење о којем ће бити ријеч јесте „Источник“ из Источног Сарајева:

„Удружење за чување српске традиције Источник Источно Сарајево, основано је 2022. године. Примарно дјелује на подручју града Источно Сарајево, али и цијеле Републике Српске. Удружење превасходно настоји да културним манифестацијама обиљежава значајне, а често заборављене или запостављене датуме из српске историје и културе. Циљ Удружења је и очување, његовање и промоција српског националног идентитета и српског нематеријалног културног наслеђа у ширем смислу.“¹⁵

Као што се може видјети и из имена поменутог Удружења, оно метафорички асоцира на Исток, односно Источно Сарајево, али и исток у смислу религијско-духовне и историјске перспективе. Релација Срба са Истоком се највише огледа путем вјерских, духовних и националних веза – од духовне сарадње до борбе за самосталност, који су свеукупно (пре)обликовали српски идентитет кроз историју. Осим тога, паралела са

[%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D1%82%D0%B2%D1%80%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8/](#)

¹³ Више о овој теми писао је Богдан Дражета (Дражета, 2019: 151–154); <https://www.palelive.com/istorijski-je-opravdano-da-pale-budu-prijestonica-republike-srpske/>

¹⁴ <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=572001;>
<https://www.predsjudnikrs.rs/rs/odrzana-naucna-tribina-pale-pri%D1%98estonica-srpske-rs/>

¹⁵ <https://www.instagram.com/istocnik.isa/>

Истоком се може сагледати и путем „прапостојбине“ гусала и теорија о њиховом поријеклу (Лајић Михајловић, 2006).

Управо кроз усмену, народну историју и фолклор дате су и преносе се информације о историјском искуству као субјективне и индивидуалне меморије (Peltonen, 2006: 8), истицању кључних догађаја, личности, вриједносних начела и осјећања, али и традиције кроз континуитет, прошлост и заједништво (Ristivojević, 2009: 123). Питање међуодноса пракси и простора отворено је захваљујући схватању да колико људи производе просторе, толико и простори производе људе (Tuan, 2001) и перцепцији да простор није нека неутрална „позадинска сценографија“ у којој се одвијају друштвени процеси, већ да је произведен и обликован самим праксама (Ристић и Маринковић, 2015: 359). На тај начин се пресликава и симболика са сложеним друштвеним садржајем који се може изразити симболичким терминима, а они су сами одређени историјским околностима у којима се користе. Мјеста која одређени број појединаца идентификује као симболичка су друштвено призната као таква, због чега је симболичка димензија простора и питање моћи често и инструмент моћи (Monnet, 2011: 3).

Приказано је да су присутни изразити етнички, а прије свега локални и регионални идентитет(и) кроз именовање друштава, удружења и школа гусала. Изградња локалног идентитета путем гусларских пракси у регији Источно Сарајево огледа се кроз јаку „локалну географску свијест“ (Mrgić, 2016: 170) и утврђени и повезани локални и регионални идентитет путем традиције, симбола, историје и друштвених пракси. То се у једном аспект надовезује на велику „концентрисаност“ гуслара и свијести о „институционализацији“ праксе кроз гусларска друштва/удружења која најчешће дјелују у оквиру Савеза гуслара Републике Српске или независно кроз гусларске секције при културно-умјетничким друштвима, пјевачким групама и „школама гусала“ (Лајић-Михајловић, 2012; Гуја Дражета, 2024). Већина општина регије Источно Сарајево има једно или чак два гусларска друштва/удружења, изузев Рогатице, Хан Пијеска и Рудог из којих гуслари својим дјеловањем и радом или тренутним пребивалиштем гравитирају другим мјестима и општинама Источног Сарајева.

Комплексан однос етничког идентитета и регионалне припадности, односно регионалног идентитета могуће је посматрати кроз однос вишеструких идентитета који истовремено одређују дјеловање појединаца и заједница који живе на датом подручју. Овакви идентитети настали путем гусларске праксе могу бити сагледани кроз субјективну и објективну димензију, контекстуалност и динамику, укључујући ствар избора, промјена и манипулација (Прелић, 2017: 67; Nedeljković, 2007; Петровић, 1988). Као сегмент перцепције симболичке географије издваја се и презентација националне територије кроз означавање мјеста и опис крајолика, тачије означавања територија и употребом одређених имена (White, 2000: 39–41; Атанасовски, 2014), што је у овом случају „најрепрезентативнија“ област Романије и различито именовање

поменутих активних гусларских друштава, удружења и школа гусала. С тим у вези јесте и изградња етничког идентитета путем поменутих пракси, гдје се национални хероји уз мотив слободе користе као средство идентификације, при чему се управо симболичка равна показала као важна заједно са свим социокултурним аспектима. При томе имамо на уму да су границе распрострањавања одређених културних пракси у већини случајева неподударне са административно-политичким границама, те да су становници поменуте истраживане регије имали и имају економску самодовољност и упућеност једних на друге, идентификујући се у односу на простор живљења (Mrgić, 2016: 155–170).

Као закључно разматрање примјећује се да је кроз музику, односно одређене културне појаве и процесе оличене у гусларским праксама, могуће посматрати конструкцију идентитета и кроз називе гусларских друштава, удружења и школа гусала, али и „опште црте гусларства“. Издвајају се изразити етнички, а прије свега локални и регионални идентитет(и) који чине комплексан однос захваљујући и извођачима, тј. члановима поменутих гусларских група гдје је народни музичар-солиста (гуслар) дио друштвено-културног контекста, одређених генетских предиспозиција, печата културе којој припада и посједује круцијалне важности попут мишљења о музици и у музици, њеног доживљаја и креирања (Лајић-Михајловић, 2007: 139), у шта свакако убрајамо и именовање гусларских група од стране гуслара (и) челника група и удружења. Иако можда на први поглед занемарљиво и мање битно, овакав вид друштвене праксе у смислу именовања група може бити веома битан чинилац у укупном просецу конструкције (различитих) идентитета, како у прошлости, тако и у савременом контексту, показујући нам још једном неопходност заједничких хуманистичких истраживања у вези оваквих и сличних тема у области фолклористике.

Коришћена литература:

- Антонијевић, Драгана. (2007а). *Карађорђе и Милош: мит и политика*. Српски генеалогички центар.
- Антонијевић, Драгана. (2007б). *Карађорђе и Милош: између историје и предања*. Српски генеалогички центар.
- Атанасовски, Срђан. (2014). Студије национализма и заокрет ка простору – о концепту националне територије. *Култура* (144), 259–275.
- Големовић, Димитрије. (2008). *Пјевање уз гусле*. Београд: Српски генеалогички центар.
- Гуја Дражета, Зорана С. и Богдан Л. Дражета. (2024). Обиљежавање породичне славе на подручју Романије у централно-источној Босни. У Милош Матић (уред.). *Слава породице: десет година од уписа породичне славе на Унескову Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства*. Београд: Етнографски музеј у Београду, 173–194.

- Гуја Дражета, Зорана. (2024). Проблематика образовања стручњака и дјеловања у области НКН-а: примјер Источног Сарајева. *Гласник Етнографског института САНУ LXXII* (2), 107–134.
- Гуја, Зорана. (2017). *Народна музичка традиција Пала и околине*. Пале: Народна библиотека „Пале“.
- Добричанин. Мирко (прир.). (2004). *Филип Вишињић, његови савременици и следбеници о Првом српском устанку*. Београд: Издавачки фонд Архиепископије Београдско-карловачке, Друштво гуслара „Вук Караџић“.
- Дражета, Богдан Д. (2022а). Етнолошка и антрополошка проучавања Источног Сарајева: постанак, развој и будуће перспективе 'новог' града. У Јелена Марковић (уред.). *Наука и стварност*. Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 211–230.
- Дражета, Богдан. (2019). Унутаргрупне поделе међу Србима на подручју Града Источног Сарајева након грађанског рата у Босни и Херцеговини 1992–1995. године. *Антропологија* 19 (1), 141–167.
- Дражета, Богдан. (2021). *Етничка идентификација и границе у Босни и Херцеговини: примери Мостара и Сарајева*. Београд: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и Досије студио.
- Дражета, Богдан. (2022б). Етнички и регионални стереотипи у ТВ серији „Конак код Хилмије“. *Етноантрополошки проблеми* 17 (2), 119–156.
- Ђорђевић Белић, Смиљана. (2017). *Фигура гуслара: хероизирана биографија и невидљива традиција*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Жикић, Бојан и Милош Миленковић. (2018). Музика као средство произвођења социокултурне другости. *Етноантрополошки проблеми* 13 (2), 295–325.
- Ивановић-Баришић, Милина. (2014). Празнична сећања у Србији од средине 20. века до данас. *Гласник Етнографског института САНУ* 62 (1), 275–286.
- Клеут, Марија. (1988). Старина Новак – начин карактеризације лика у српскохрватским усменим песмама. У Радован Самарџић (уред.). *Старина Новак и његово доба*. Београд: Српска академија наука и уметности, 95–108.
- Кнежевић, Божица. (2016). *Микротопонимија и говор Романије*. Докторска дисертација, Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
- Кнежевић, Саша. (2012). Епска пјесма о отаџбинском рату. У Милош Ковачевић (уред.). *Наука и идентитет* 6/1, 371–378.
- Кнежевић, Саша. (2013). Гусларство – фолклоризам и(ли) жива традиција?. У Зоја Карановић и Јасмина Јокић (уред.). *Савремена српска фолклористика* 1. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност, Центар за истраживање српског фолклора, 262–268.
- Лајић Михајловић, Данка и Смиљана Ђорђевић Белић. (2019). Дефинисање ‘традиционалног’ у (традиционалном) певању уз гусле као нематеријалном културном наслеђу: компетенција носилаца наслеђа и/или стручњака?. У Данијела Петковић и Бошко Сувајџић (уред.). *Савремена српска фолклористика* VI. Београд–Тршић: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Центар за културу „Вук Караџић“ у Лозници, 225–245.
- Лајић Михајловић, Данка. (2006). Порекло гусала у светлу историјата гудачких инструмената. У Ивана Перковић Радак, Драгана Стојановић-Новичић и Данка Лајић (уред.). *Историја и мистерија музике: у част Роксанде Пејовић*. Београд; ФМУ (Музиколошке студије – Монографије (2), 123–134.

- Лајић Михајловић, Данка. (2007). Гуслар: индивидуални идентитет и традиција. *Музикологија* 7, 135–156.
- Лајић Михајловић, Данка. (2011). Такмичења као облик јавне гусларске праксе. *Музикологија* 11, 183–202.
- Лајић-Михајловић, Данка. (2012). Учење певања уз гусле у Србији у XXI веку. *Музикологија* 12, 121–139.
- Лајић Михајловић, Данка. (2014). *Српско традиционално певање уз гусле: гусларска пракса као комуникациони процес*. Београд: Музиколошки институт САНУ.
- Летић, Бранко С. (2012). Ратна поезија Републике Српске у антологијама. У Милош Ковачевић (уред.). *Наука и идентитет* 6/1, 349–364.
- Лукић Тановић, Мариана. (2023). *Становништво Града Источно Сарајево: демографски фактори и показатељи*. Источно Сарајево: ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства“ а.д. Источно Ново Сарајево.
- Лучић-Годосић, Ивана. (2017). *Антрополошки приступ проучавању народних хероја: културна конструкција и типологија херојских ликова*. Докторска дисертација, Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет.
- Петровић, Едит. (1988). Приступ проучавању етничког идентитета: на примеру црногорских колониста у Војводини. *Етнолошке свеске* 9, 65–72.
- Поповић, Ранко В. (2012). Ратно и поратно пјесништво Ђорђа Нешића. У Милош Ковачевић (уред.). *Наука и идентитет* 6/1, 379–390.
- Прелић, Младена. (2008). *(Н)и овде (н)и тамо: етнички идентитет Срба у Мађарској на крају XX века*. Београд: Етнографски институту САНУ.
- Радовић, Маријана Г. (2012). Сарајево у ратној поезији Републике Српске (1992–2000). У Милош Ковачевић (уред.). *Наука и идентитет* 6/1, 403–412.
- Ристић, Душан и Душан Маринковић. (2015). Практике, моћ, простор. *Социолошки преглед* XLIX (3), 349–363.
- Станковић, Владан П. и Бојан Н. Шево. (2023). Православни празници: баштина српске културе. *Баштина* 59, 353–364.
- Сувајџић, Бошко. 2019. „Певач и културни идентитет”, 50 година Међународног славистичког центра. књ. 1, *Велике теме српске књижевности*. Научни састанак слависта у Вукове дане (1971–2019), 225–241.
- Тодоровић, Велимир Ђ. (2001). *Гусларско друштво „Филип Вишњић“ Сарајево: сјећања и документи*. Сопот: Гусларско друштво „Војвода Јанко Катић“, библиотека „Милован Видаковић“.
- Трубарац Матић, Ђорђина. (2018). *Гусле наше насупроти: полемика о гуслама сагледана у функционално-прагматичког кључу*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Филиповић, Миленко С. (1950). Гласинац: антропогеографско-етнолошка расправа. *Српски етнографски зборник*, књига LX, *Насеља и порекло становништва XXXII*. Београд: Српска академија наука.
- Филиповић, Миленко. (1940). *Доњи Бирач*. Београд: Штамп Државне штампарије Краљевине Југославије.
- Bleking, Džon. (1992). *Pojam muzikalnosti*. Nolit: Beograd.
- Dević, Dragoslav. (1974). *Osnovna melografska uputstva*. Beograd: Univerzitet umetnosti.
- Guja Dražeta, Zorana. (2024). Mimovi su gusle XXI veka“: analiza mimova o guslama, guslarima i guslarskim praksama na internetu. *Etnoantropološki problemi* 19 (4), 1215–1236.

- Guja Dražeta, Zorana. (2025). Grupno pjevanje uz gusle u centralno-istočnoj Bosni. U Lana Šehović (ured.). *Muzika u društvu*. Sarajevo: Muzikološko društvo FBiH, Univerzitet u Sarajevu – Muzička akademija (* u štampi).
- Guja, Zorana. (2021). Prilog proučavanju romanijskog stila pjevanja uz gusle kroz prizmu guslara Milovana Srdanovića. U Tamara Karača Beljak i Jasmina Talam (ured.). *Muzičko nasljeđe Bosne i Hercegovine* Sarajevo: ICTM Nacionalni komitet u Bosni i Hercegovini, 81–100.
- Jenkins, Richard. (2001). Categorization: identity, social process and epistemology. *Current Sociology* 84 (3), 7–25.
- Karpeles, Maud. (1965). The International Folk Music Council. *Journal of the Folklore Institute* 2 (3), 308–313.
- Kovač, Senka. (2021). A holiday acceptable to a United Europe and the world: Sretenje – a new State Holiday in Serbia at the beginning of the 21st century. *Antropologija* 21 (1), 47–69.
- Lajić Mihajlović, Danka. (2016). Institucionalizacija guslarske prakse i tradicija epskog pevanja uz gusle: jugoslovenski i postjugoslovenski kontekst. U Fatima Hadžić (ured.). *Muzika u društvu*. Sarajevo: Muzikološko društvo Federacije Bosne i Hercegovine, Muzička akademija Univerziteta u Sarajevu, 375–391.
- Milošević, Srđan. (2022). Dan državnosti (ili) Sretenje – Ideologija Vs. Hronologija. *Etnoantropološki problemi* 7 (4), 999–1015.
- Monnet, Jérôme. (2011). The symbolism of place: a geography of relationships between space, power and identity. *Cybergeog: European Journal of Geography (Online): Political, Cultural and Cognitive Geography*, connection on 20 August 2023. URL: <http://journals.openedition.org/cybergeog/24747>.
- Mrgić, Jelena. (2016). The Center of the Periphery. The Land of Bosnia in the Heart of Bosnia. In Vlada Stanković (ed.). *The Balkans and the Byzantine World before and after the Captures of Constantinople, 1204 and 1453*. Lanham, MD: Lexington Books, 155–170.
- Mutabdzija, Goran. (2016). Sarajevo-Romanija Region: A Fluid Space between the Rural and Urban. *European Countryside* 8 (3), 296–303.
- Mutabdzija, Goran. (2018). *Regionalna geografija Bosne i Hercegovine*. Istočno Sarajevo: JP Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Naumović, Slobodan. (2004). Instrumentalised Tradition: Traditionalist Rhetoric, Nationalism and Political Transition in Serbia, 1987-1990. In Miroslav Jovanović, Karl Kaser and Slobodan Naumović (eds.). *Between the Archives and the Field. A Dialogue on Historical Anthropology of the Balkans*, Studies on South East Europe, Vol. 1. Münster-Hamburg-Berlin-Wien-London: LIT Verlag, 179–217.
- Naumović, Slobodan. (2009). *Upotreba tradicije u političkom životu Srbije na kraju dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i IP „Filip Višnjić“ a.d.
- Nedeljković, Saša. (2007). *Čast, krv i suze*. Beograd: Zlatni zmaj i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Ober, Loran. (2007). *Muzika drugih*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Peltonen, Ulla-Maija. (2006). Hidden Narratives and War. *Ethnologia Fennica* 33, 6–14.
- Rihtman, Cvjetko. (1969). O pojmu narodne tradicionalne muzike. *Izraz* 13 (7), 80–85.
- Ristivojević, Marija. (2009). Uloga muzike u konstrukciji etničkog identiteta. *Etnološko- antropološke sveske* 13, 117–130.

- Ristivojević, Marija. (2013). Muzika kao kulturni fenomen. *Etnoantropološki problemi* 8 (2), 441–451.
- Ristivojević, Marija. (2014). Muzika i lokalni identitet. Festival kulture mladih Srbije kao identitetsko obeležje Knjaževca. *Antropologija* 14 (3), 45–53.
- Tuan, Yi-Fu. (2001). *Space and place – the Perspective of Experience*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- White, George. W. (2000). *Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Merriam, Alan. (1964). *The Anthropology of Music*. Evanston: Northwestern University.

Интернет извори:

- Крсман, Младен. 2021. *Мапа етнокорелошких регија Републике Српске по општинама*. Фејсбук група „Фолклор“ Удружење за културу-Источно Сарајево. Приступљено 15.4.2021.
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=3938644432841267&set=gm.1667579580117962>
- <https://rts.rs/vesti/politika/5651070/republika-srpska-srbija-zajedno-sretenje-akademija-banjaluka.html> приступљено 13.2.2025.
- <https://opstinains.net/parkvelikana/> приступљено: 1.12.2024.
- <https://opstinains.net/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5-%D1%99%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D1%88%D0%B5-%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D1%82%D0%B2%D1%80%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8/> приступљено: 1.2.2025.
- <https://www.palelive.com/istorijski-je-opravdano-da-pale-budu-prijestonica-republike-srpske/> приступљено: 1.12.2024.
- <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=572001> приступљено: 1.2.2025.
- <https://www.predsjednikrs.rs/rs/odrzana-naucna-tribina-pale-pri%D1%98estonica-srpske-rs/> приступљено: 1.2.2025.
- <https://www.instagram.com/istocnik.isa/> приступљено 1.12.2024.

SUMMARY

NAMES OF GUSLARS' SOCIETIES, ASSOCIATIONS AND GUSLE SCHOOLS IN EAST SARAJEVO AS AN IDENTITY CONSTRUCTION TOOL

MA Zorana Guja Dražeta

It is known that identities are established through the relationship We – They, which can cause a certain dynamic in social relations, whereby any cultural group does not become itself, but through the relationship above with the Other through the identification of members and the manifestation of their identities in the social sphere. This paper analyze the different cultural identities built through gusle practice among the residents of East Sarajevo, and that through the naming of gusle societies,

associations, and gusle schools. The work aims to show how these identities are expressed and established through tradition, symbols, history, and social practices through the names of the mentioned gusle groups within the mentioned area. The names of national heroes, war commanders, military leaders, rebels, "new" national heroes are used as role models, or the names of guslars and priests who do not originate from these regions, but who through their work left a great mark on the wider area of Romanija, or East Sarajevo. We can say that through music, that is, certain cultural phenomena and processes embodied in guslar practices, it is possible to observe the construction of identity and through the names of guslar societies, associations and guslar schools, but also the "general features of guslarism". In addition, ethnic, and above all local and regional identities, are the most prominent and expressed. Although perhaps negligible and unimportant at first glance, this type of social practice in terms of naming groups can be a very important factor in the overall identity construction tool, both in the past and contemporary context, showing us once again the necessity of joint humanistic research on these and similar topics in the field of folklore.

Key words: gusle, gusle practice, East Sarajevo, identity(s).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

78(082)

НАУЧНИ скуп "Савремено и традиционално у музичком
стваралаштву" (6 ; 2024 ; Источно Сарајево)

Савремено и традиционално у музичком стваралаштву. 6 :
зборник радова са научног скупа одржаног 12-14. децембра
2024. године / [главни уредник Мирадет Зулић]. - Источно
Сарајево : Музичка академија, 2025 (Источно Сарајево :
Копикомерц). - 186 стр. : илустр., ноте ; 24 cm

На врху насл. стр.: Универзитет у Источном Сарајеву. - На насл.
стр.: Дани Војина Комадине. - Текст ћир. и лат. - Текст на срп. и
рус. језику. - Тираж 100. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99976-064-5-7

COBISS.RS-ID 143400705